

УДК 342.9

С. В. Семенников

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН, ЯК ОБ'ЄКТІВ КОНТРОЛЮ

Постановка проблеми. Кожний елемент життєдіяльності суспільства характеризується окремими індивідуальними ознаками, які виражають його оригінальність, неповторність та значимість. Зазначені аспекти притаманні будь-якій особі, явищу або категорії, адже всі без виключення об'єкти з якими контактує людина, уособлює безпосередньо чи через призму своєї діяльності є унікальними. Вказаний момент являє собою ідейну основу такого юридичного феномену як правовий статус. Останній визначає місце та значення певних об'єктів в юридичній системі. Вказана категорія є свого роду «лакмусовим папірцем», який визначає координати за допомогою яких можливо здійснювати аналіз окремих юридичних феноменів, у тому числі сутності суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин, як об'єктів контролю.

Стан дослідження. Питання правового статусу суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин у своїх наукових працях розглядали: Г.В. Атаманчук, М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, Ю.О. Гурджі, Є.В. Дейнеко, О.В. Кузьменко, Д.М. Ластович, Л.В. Набока, М.М. Новікова, Ю.В. Скрипіна, Л.П. Сушко, Д.Ю. Шпенюв, О.М. Ярмач та багато інших. Втім, незважаючи на чималу кількість наукових здобутків, в юридичній літературі відсутні комплексні дослідження, присвячені проблемам правового статусу суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин, як об'єктів контролю.

Саме тому **метою статті** є: встановити особливості правового статусу суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин, як об'єктів контролю.

Виклад основного матеріалу. Правовий статус є універсальною категорією, яка притаманна всім без виключення суб'єктам права та конкретних правовідносин. Вона характеризує відповідних суб'єктів найбільш об'єктивно, дає можливість побачити їх характерні правові риси та зрозуміти необхідність та особливість дії на неї інших явищ правової реальності. Таким чином, правовий статус суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин, як об'єктів контролю – це сукупність повноважень, функцій, та інших юридичних рис, що визначають місце даних суб'єктів у адміністративній процесуальній галузі національного права, а також можливість реалізації по відношенню до них контролю.

Для визначення особливостей правового статусу досліджуваної групи суб'єктів проаналізуємо юридичні риси кожного з них окремо. Так, першими з них виступають судді, що загалом представляють судову владу нашої держави. Відповідно до положень Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 №1402-VIII судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом. Безпосередня реалізація судової влади покладеться на суддів. Здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права. Звернення до суду громадян, організацій чи посадових осіб, які відповідно до закону не є учасниками судового процесу, щодо розгляду конкретних справ судом не розглядаються, якщо інше не передбачено законом. Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні утримуватися від заяв та дій, що можуть підірвати незалежність судової влади. Незалежність судової влади розповсюджується на суддів безпосередньо. Так, в своїй діяльності вони є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Крім того, суддя є недоторканим. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку [1].

Правовий статус судді містить в собі досить великий обсяг прав та обов'язків. Так, судді: повинні постійно підвищувати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку, додержуватися присяги; справедливо, безсторон-

ньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства; дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів; подавати декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді; виявляти повагу до учасників процесу; не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання; виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції; тощо [1].

Варто також наголосити, що на суддів покладається цілий ряд спеціальних повноважень, передбачених спеціальним адміністративним процесуальним законодавством – КАСУ. До таких повноважень відноситься: право передання адміністративної справи з одного адміністративного суду до іншого за наявності відповідних підстав або порушення вимог щодо юрисдикції; можливість застосування самовідводу; право досліджувати докази на підставі яких в подальшому встановлювати наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи; у разі необхідності здійснювати витребування доказів; встановлювати процесуальні строки, приймати процесуальні судові рішення по справі в цілому або на окремих етапах розгляду справи; проводити процедуру врегулювання спору за участі судді тощо [2].

Іншу групу суб'єктів становлять сторони, їх представники, треті особи, а також інші учасники справи. Особливості правового статусу даних суб'єктів також встановлені положеннями КАСУ. При цьому, правовий статус кожного із зазначених суб'єктів відрізняється подвійністю, тобто, має загальну та спеціальну сторони.

Перш за все, варто відмітити, що всі без виключення учасники адміністративної справи, тобто, всі суб'єкти окрім суду, володіють адміністративною процесуальною правосуб'єктністю. Вона являє собою здатність мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві. Так, здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить фізичним особам, які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними, а також фізичним особам до досягнення цього віку у спорах з приводу публічно-правових відносин, у яких вони відповідно до законодавства можуть самостійно брати участь. Здатність особисто здійснювати свої

адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить органам державної влади, іншим державним органам, органам влади Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування, їх посадовим і службовим особам, підприємствам, установам, організаціям (юридичним особам) [2].

Окрім того, всі учасники справи мають право: ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам; подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб; ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти; оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках; користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами [2].

Разом з цим на всіх учасників учасники справи, покладаються наступні обов'язки: виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу; сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи; з'являтися в судові засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою; подавати наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази; надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні; виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки; виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом або судом [2].

Водночас, крім визначених загальних прав і обов'язків, правовий статус окремих суб'єктів містить специфічні повноваження. Так, сторони, наприклад, позивач, має право на будь-якій стадії судового процесу відмовитися від позову. Позивач має право змінити предмет або підстави позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог шляхом подання письмової заяви до закінчення підготовчого засідання або не пізніше ніж за п'ять днів до першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження. Відповідач має право визнати позов повністю або частково, подати відзив на позовну заяву. Сторони можуть досягнути примирення на будь-якій стадії судового процесу, що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі [2].

Треті особи, відповідно до КАСУ поділяють на два види. Першими є треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору. Вони можуть вступити у справу до закінчення підготовчого провадження або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, пред'явивши позов до однієї або декількох сторін. Задоволення позову таких осіб має повністю або частково виключати задоволення вимог позивача до відповідача. У разі вступу третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, розгляд адміністративної справи за клопотанням учасника справи починається спочатку. В свою чергу другий вид, треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть вступити у справу на стороні позивача або відповідача до закінчення підготовчого засідання або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, у разі коли рішення у справі може вплинути на їхні права, свободи, інтереси або обов'язки. Вони можуть бути залучені до участі у справі також за клопотанням учасників справи. Якщо адміністративний суд при вирішенні питання про відкриття провадження у справі або при підготовці справи до судового розгляду встановить, що судові рішення може вплинути на права та обов'язки осіб, які не є стороною у справі, суд залучає таких осіб до участі в справі як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору. Вступ третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, не має наслідком розгляд адміністративної справи спочатку [2].

Щодо представників, то вони являють собою осіб, які здійснюють представництво прав учасників адміністративних процесуальних відносин. Представником у суді може бути адвокат або законний представник. Адвокат, відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI – це особа, яка займається професійною діяльністю щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту [3]. В свою чергу, законний представник – це батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, на яких покладено законодавством обов'язок представляти права, свободи та інтереси малолітніх та неповнолітніх осіб, які не досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, а також недієздатних фізичних осіб. Представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки [2].

Цілий комплекс спеціальних повноважень покладається на інших, другорядних суб'єктів адміністративно-процесуальних відносин, а саме

помічників судді, секретарів судового засідання, судових розпорядників, свідків, експертів, експертів з питань права, перекладачів, спеціалістів. Так, відповідно до законодавства:

1) помічник судді – бере участь в оформленні судових справ, за дорученням судді готує проекти запитів, листів, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи, виконавчих документів; здійснює оформлення копій судових рішень для направлення сторонам у справі та іншим учасникам справи відповідно до вимог процесуального законодавства, контролює своєчасність надсилання копій судових рішень; виконує інші доручення судді, що стосуються організації розгляду судових справ;

2) секретар судового засідання – здійснює судові виклики і повідомлення; перевіряє, хто з учасників судового процесу з'явився в судове засідання, хто з учасників судового процесу бере участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції, і доповідає про це головному; забезпечує контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами і проведення судового засідання в режимі відеоконференції; забезпечує ведення протоколу судового засідання; забезпечує оформлення матеріалів адміністративної справи; виконує інші доручення головному у справі;

3) судовий розпорядник – забезпечує належний стан зали судового засідання і запрошує до неї учасників судового процесу; оголошує про вхід суду до зали судового засідання і вихід суду із неї; слідкує за дотриманням порядку особами, присутніми у залі судового засідання; приймає від присутніх у залі учасників судового процесу та передає документи і матеріали суду під час судового засідання; виконує розпорядження головному про приведення до присяги перекладача, експерта; запрошує до зали судового засідання свідків та виконує розпорядження головному про приведення їх до присяги; виконує інші розпорядження головному, пов'язані із забезпеченням умов, необхідних для розгляду адміністративної справи;

4) свідок – викликається в судове засідання з ініціативи суду або учасників справи. Учасник справи, заявляючи клопотання про виклик свідка, повинен зазначити його ім'я, місце проживання (перебування), роботи чи служби та обставини, щодо яких він може дати показання. Свідок зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом і дати правдиві показання про відомі йому обставини. За відсутності заперечень учасників справи свідок може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Суд може дозволити свідку брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції незалежно від заперечень учасників справи, якщо свідок не може з'явитися до суду через хворобу, похилий вік, інвалідність або з інших поважних причин;

5) експерт – зобов'язаний дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання; зобов'язаний з'явитися до суду за викликом суду та роз'яснити свій висновок і відповіді на питання суду та учасників справи; має право ознайомлюватися з матеріалами справи, заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом, викладати у висновку експерта виявлені в ході проведення експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання тощо;

6) спеціаліст – особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо);

7) перекладач – особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється адміністративне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного або письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими [2].

Висновок. Отже, правовий статус суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин за своїм змістом та внутрішньою структурою відрізняється від правового статусу суб'єктів інших суспільно-правових відносин які виникають в державі. Головна відмінність полягає у нормативно-правовій основі, яка регламентує їх правовий статус. Її складають законодавчі акти, передусім, адміністративної процесуальної галузі права, які закріплюють порядок, межі та наслідки процедур вирішення адміністративних спорів, наприклад, КАСУ, а також нормативні документи які регламентують аспекти правового статусу окремих суб'єктів, зокрема судді – Закон України «Про судоустрій і статус судді», Закон України «Про адвокатуру» тощо. Другим особливим моментом

правового статусу суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин є його подвійність. Аналіз законодавчих положень показав, що їх правовий статус складається із повноважень загального та спеціального характеру, що пов'язано із процесуальною роллю, яку суб'єкт відіграє у процедурі вирішення адміністративного спору. Третя особливість криється у неоднорідності правового статусу всіх суб'єктів адміністративних процесуальних відносин. Так, наприклад, основні та найбільш впливові повноваження сконцентровані в руках судді, який керує процесом, забезпечує його законність, належну поведінку сторін тощо. Своєї черги, сторони, треті особи не керують процесом, однак вони звертаються до суду із позовом; надають суду докази на доведення своїх позицій; мають право прийняти позов чи відмовитись від нього; подавати клопотання, які впливають на хід процедури розгляду адміністративної справи та інше. Тобто, сторони мають повноваження, які надають їм певну процесуальну «свободу». Усі інші учасники процедури вирішення адміністративного спору не є самосійними, та приймають участь у адміністративних процесуальних відносинах опосередковано, зокрема, як допоміжна інстанція.

Звичайно, сформована теоретична позиція має позитивні та негативні сторони. Крім того, вона розчинюється у великій кількості інших доктринальних поглядів. Однак, на наш погляд саме в представлених моментах виключно зафіксовано основні особливості суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин, як об'єктів контролю.

Література

1. Про судоустрій і статус суддів: закон від 02.06.2016 №1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. ст. 545.

2. Кодекс адміністративного судочинства України: кодекс від 06.07.2005 №2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35. ст. 1358.

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: від 05.07.2012 №5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. ст. 282.

Анотація

Семенников С. В. До проблеми визначення особливостей правового статусу суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин, як об'єктів контролю. – Стаття.

У статті, на основі аналізу норм чинного законодавства України, надано характеристику правовому статусу ключових суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин, як об'єктів контролю. До ключових особливостей правового статусу вказаних суб'єктів віднесено: має особливу систему нормативно-правових джерел, які регламентують даний статус; подвійність правового статусу цих суб'єктів в рамках якого передбачено як загальні, так і спеціальні права та обов'язки; неоднорідність правового статусу всіх суб'єктів внаслідок наявності різного обсягу прав, обов'язків та повноважень.

Ключові слова: правовий статус, правовідносини, суб'єкт, адміністративні процесуальні правовідносини, об'єкт, контроль.

Аннотация

Семенников С. В. К проблеме определения особенностей правового статуса субъектов административных процессуальных правоотношений, как объектов контроля. – Статья.

В статье, на основе анализа норм действующего законодательства Украины, охарактеризован правовой статус ключевых субъектов административных про-

цессуальных правоотношений, как объектов контроля. К ключевым особенностям правового статуса указанных субъектов отнесено: имеет особую систему нормативно-правовых источников, регламентирующих данный статус; двойственность правового статуса этих субъектов в рамках которого предусмотрено как общие, так и специальные права и обязанности; неоднородность правового статуса всех субъектов вследствие наличия разного объема прав, обязанностей и полномочий.

Ключевые слова: правовой статус, правоотношения, субъект, административные процессуальные правоотношения, объект, контроль.

Summary

Semennykov S. V. To the problem of determining the features of the legal status of the subjects of administrative procedural legal relations as objects of control. – Article.

The article, based on the analysis of the current legislation of Ukraine, provides a description of the legal status of key subjects of administrative procedural legal relations as objects of control. The key features of the legal status of these entities include: has a special system of legal sources that regulate this status; the duality of the legal status of these entities, which provides for both general and special rights and obligations; heterogeneity of the legal status of all subjects due to the presence of different scope of rights, obligations and powers.

Key words: legal status, legal relations, subject, administrative procedural legal relations, object, control.